

**ВОЗЬМЕМСЯ
ЗА РУКИ, ДРУЗЬЯ,
ЧТОБ НЕ ПРОПАСТЬ
ПООДИНОЧКЕ**

Б. ОКУДЖАВА

Образование	5	Адвокация раннего вмешательства и системные изменения
Роздуми педагога	8	Хто він, вихователь спеціальної школи-інтернату?
Наш клуб	11	Рекреационные игры
Инклюзия	14	Диалог с читателями
Наш опыт	15	Верьте в свои силы – и все получится!
Методика	16	АВА – прикладной анализ поведения
Раннее вмешательство	18	Раннее вмешательство – помощь развитию детей
Развитие ребенка	20	Физическое развитие самых маленьких
Наболело	22	Скорые на помощь...
Нам пишут	24	Как же важно иметь личное пространство
Истории из жизни	25	Настойчивость и терпение вместо волшебства
Есть мнение	26	Подорож до Голландії
А ну-ка, наТворим	28	Пальчиковые краски своими руками
Вместе веселее	29	Развивающая прогулка
Разговор с доктором	30	Аутизм у взрослых. Реальность и перспективы
Литературная страница	33	Виктория Анфимова. Стихи
Юридический ликбез	34	Про встановлення груп інвалідності особам з 18 років
Книжная полка	39	Родители рекомендуют

ХТО ВІН, ВИХОВАТЕЛЬ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ

Немає пророка у своїй вітчизні. Ця біблійна істина сьогодні як ніколи актуальна.

Виявляючи інтерес до закордонних методик розвитку дитини, до особистостей педагогів, які їх створили, забуваємо про тих, хто виховує наших дітей у цей непростий час. Ми пропонуємо вашій увазі серію статей, в яких **Микола Олексійович СУПРУН**, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії олігофренопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України, ділиться з читачами своїми поглядами на роль сім'ї та школи в житті дитини і суспільства, на виховання й навчання дітей з особливими освітніми потребами, на ті індивідуальні особливості, що відрізняють ПЕДАГОГА від власника диплома про педагогічну освіту.

«Вихователь, який стоїть обличчям до вихованців, уже в самому собі заключає всю можливість успіху виховання»

К.Д. Ушинський

Як сьогодні пам'ятаю той день, коли мені, вчорашньому студенту-дефектологу, директор допоміжної школи-інтернату сказав: «Ну що ж, у вас є прекрасна перспектива років через п'ять-шість стати вчителем. А поки що, як це не прикро і чи бажаєте ви цього чи не бажаєте, а вам доведеться попрацювати вихователем. Забудьте факультетські теорії, а пам'ятайте одне – учительську посаду треба заслужити через виховательську роботу ...».

Залишу без коментарів ці настанови «учителя учителів», скажу лише, що вже через багато років, коли ми з відомим вченим-дефектологом В.В. Кобильченком обговорювали проблему формування особистості вихователя школи-інтернату, Вадим Володимирович назвав його «педагогом другого сорту». Згодом він написав ґрунтовну статтю з однойменною назвою (Радянська освіта, 1990, № 46), котра широко обговорювалася в педагогічних колах колишнього СРСР.

Спеціальні школи здійснюють виховання та освіту дітей з особливостями розвитку, підготовку їх до життя в соціумі. Високо оцінюючи здійснення цієї високої соціальної місії, як це не прикро, потрібно визнати, що результати роботи частини спеціальних шкіл не відповідають запитам сьогодення. Значна кількість випускників має досить низький рівень загальної вихованості, обмежені знання, слабкі практичні уміння, недостатню підготовленість до самостійного дорослого життя, до виробничої праці в трудовому колективі.

Досвід кращих колективів спеціальних шкіл-інтернатів свідчить про те, що успішне розв'язання завдань школи безпосередньо залежить від науково виваженої організації навчально-виховного процесу, від творчої наснаги кожного педагога. Високий рівень фахової майстерності, досконале володіння методикою викладання навчальної дисципліни, володіння широким спектром прийомів організації корекційно-виховного процесу становлять невід'ємну частину професійного портрета дефектолога. І, звичайно, крім цих професійних рис, кожному із нас, педагогів, повинна бути притаманна щира любов до дітей. Як влучно підмітив з цього приводу В.О. Сухомлинський: «...не бійтеся бути ласкавими». Для школи-інтернату, а тим більше для дітей-сиріт, Доброта і Ласка – це не так зване «сюсюкання» і не всепрощення, це – Людяність! Власник педагогічного диплому тільки тоді стає Вихователем, коли він бачить у людині позитивного у десять чи навіть у сто разів більше, ніж вад і недоліків.

В.О. Сухомлинський підкреслював, що без глибокого знання душі дитини, особливостей мислення і сприймання навколишнього світу неможливе навчання й виховання, немає педагогічної культури. Тільки тому педагогу, який розуміє дитячу душу, учні відкриють себе. Він завжди підкреслював своїм колегам, що якщо ви хочете бути авторитетом для своїх вихованців, то ви нічого не повинні робити в присутності дитини такого, в чому б ви не хотіли, щоб вона копіювала вас. Вершину педагогічної мудрості

педагога В.О. Сухомлинський вбачав насамперед у тому, щоб дитина розуміла вчителя з півслова, щоб сприймала всі відтінки його голосу. Крім того, Василь Олександрович підкреслював, що вихователь повинен бути добрим, а не «добреньким». Цього правила він дотримувався все життя і радив робити це колегам.

Крім справжньої любові до дітей, вчений високо цінував у вчителя скромність, винахідливість, життєрадісність, чуйність і сердечну турботу про людину. Геніальний наш попередник в своїх працях фактично окреслив модель творчої особистості педагога, що і зараз має бути орієнтиром для молоді людини, яка обирає педагогічну стежку.

І чи не повинні слугувати девізом для кожного сучасного педагога слова Ж.-Ж. Руссо: «... любіть дитинство, будьте уважніші до ігор і забав, до його масового інстинкту. Хто з нас не шкодував про той час, коли посмішка не сходить з вуст, коли душа тішиться світом. Дайте дитинству дозріти». Дійсно, природа бажає, щоб діти залишалися дітьми, доки не стануть дорослими. Якщо силоміць порушувати споконвічний усталений порядок, то ми втрачимо спадковість поколінь. У дитинстві свої, властиві йому способи бачити, думати і відчувати оточуючий світ. Немає нічого безглуздішого, як замінити їх на угоду нашим дорослим бажанням. І як можна не погодитись із думкою Ж.-Ж. Руссо про те, що «... вам ніколи не вдасться виплекати мудреців, якщо будете вбивати в дітях пустунів».

Відчути в собі вічний поклик дитинства – ось чи не найвище покликання і справжній талант педагога. Жити інтересами дітей і водночас підноситись над ними досвідом і знаннями.

Чи не найгострішим питанням для спеціальних шкіл-інтернатів є проблема адаптації випускників в суспільство дорослих. Незважаючи на всі економічні і соціальні негаразди кожен педагог повинен пам'ятати, що входження дитини в утаємничений світ дорослого життя значною мірою буде залежати і від нього. Так, Г. Песталоцці з цього приводу зазначав: «... година народження дитини є першою годиною її навчання». Жити в суспільстві – це значить сприймати його радощі і болі. Не потрібно оберігати дитину від незгод і труднощів, від невеселих сторін людського життя. Нехай діти знають, що в житті людини усяк буває. Горе дорослих, що входить у серце дитини, не руйнує його, а навпаки, – воно стає ніжнішим і добрішим.

Особливого загострення в новітній історії нашої держави набули питання соціалізації випускників спеціальних шкіл-інтернатів для дітей-сиріт. Скільки трагедій трапляється по закінченню школи, коли ми вихованця з теплої оранжереї, якою, власне, є ці заклади освіти, кидаємо у стрімкий вир життя, як у холодну воду. Як же тут не бути різним рецидивам! Розумію, наскільки це складне соціально-економічне питання, і воно потребує всебічного осмислення. Лише один нюанс означеної пробле-

ми. Так, у нас на різних рівнях говорять про те, що сотні сільських шкіл закриті чи напівпусти. В той же час ми тримаємо без продуманої зайнятості сотні дітей-сиріт в міських школах-інтернатах, забуваючи при цьому, що в сільській школі вони б навчилися не тільки працювати, а й одержали б змістовне трудове, а точніше – загальнолюдське виховання і мали б реальну професію хлібороба. Нині ж ці діти опановують різноманітні робітничі професії, що не користуються попитом у сучасних умовах ринку праці, на застарілому обладнанні, а це, як говорять, нічого не дає ні розуму, ні серцю. Ближче до природи мають бути такі діти, бо природа – найкращий лікар!

Особливого значення необхідно надавати налагодженню стосунків з батьками та опікунами своїх вихованців. Це сумні парадоксальні реалії нашої дійсності: в учнів школи-інтернату для сиріт є батьки! До речі, окремі з них непогано почуваються, приводять до школи по декілька «своїх» дітей, вимагаючи до них батьківської ласки. Знаходяться навіть такі, які погрожують педагогам скаржитись на нечуйне ставлення до «їхніх» діток. Як не прикро зізнавати це, але на сьогодні сирітські інтернати при живих батьках – одна із ознак морального занепаду суспільства. Разом із тим, якими б сумними реаліями не були сім'ї учнів як в сирітських, так і в звичайних спеціальних школах-інтернатах, незважаючи ні на що, дефектологам необхідно проводити регулярну і копітку корекційну роботу з батьками. І найрадіснішим може стати те, коли через певний час хтось із батьків починає по-іншому дивитись на себе, на подружжя, на майбутнє сина чи доньки. Хоча, безумовно, неможливо примусити батька чи матір піклуватись про дитину, а тим більше її полюбити.

На наше переконання, основною характеристикою ставлення вихователя до вихованця має бути гуманність, котра, на думку М.Й. Боришевського, включає такі аспекти як «... загальна позитивна внутрішня установка вчителя на сприймання дитини, прагнення розуміти її потреби, інтереси, постійне сприяння розвиткові як того, що становить основу її загальнолюдської сутності, так і того, що визначає її своєрідність, неповторність, тобто того, завдяки чому дитина стає індивідуальністю». Звичайно, при цьому слід пам'ятати, що повага до дитини аж ніяк не обмежується одним лише шанобливим ставленням до неї, котра переважно проявляється у зовнішніх формах поведінки дефектолога. Недопустимість роздратованості, вибуховості, спокійний тон вимог, доброзичливі інтонації у спілкуванні, висока мовленнєва культура педагога у взаєминах із вихованцем – хоч і конче потрібні, проте не визначальні характеристики його гуманного ставлення до своїх вихованців. Серцевинна, абсолютно необхідна умова, без якої неможлива гуманізація всіх сторін шкільного життя, – це чесність, щирість, рівноправність, недопустимість фальші в повсякденному житті з боку наставника. Педагог не має морального права вимагати від вихованців того, чим не володіє сам.

Тільки істинно інтелігентна, вільна людина, якою якраз і має бути вихователь спеціальної школи-інтернату, здатна виховувати волю і мораль дітей.

Поважаючи себе педагог повинен завжди пам'ятати, що школа – це лабораторія вічних пошуків, як вічний той ідеал, який дає імпульс людській думці, стимулює її і веде по шляху досягнень, якому немає кінця у вічному розвитку. Кожен із нас, педагогів і психологів, повинен бути за своєю природою експериментатором, і ми не можемо і не повинні розуміти тих своїх колег, які бідкаються, що, мовляв, настав повний крах у вихованні, що нібито зараз немає ідеалу, до якого варто прагнути. Ні, це не так! Дійсно, багато що із минулого не витримало випробування часом, але є й вічні істини, як дуже чітко зазначив академік О.В. Киричук: «Виховання – це формування соціально-активної особистості, яка в житті керується загальнолюдськими цінностями», до яких в першу чергу відносять: Життя, Свободу, Гідність, Справедливість.

Окрім того, ми завжди повинні пам'ятати, що подальше вдосконалення всіх систем виховання не мислимо без формування внутрішньої свободи людини, а саме без гуманізації всього життя кожного колективу, що передбачає не тільки розвиток інтелекту, а й здійснює суттєвий вплив на формування гуманного ставлення до інших людей, суспільства, держави, природи. Бо кожна особистість, крім того, щоб стати в якійсь сфері дійсно професіоналом, повинна бути (про що ми зараз незрозуміло з яких причин сором'язливо замовчуємо) ще й гідним громадянином своєї Вітчизни. Адже в наші дні, як це не гірко, а саме таких понять як Честь, Совість, Терпимість всім нам не вистачає!

Невже і ці святі для кожної порядної людини істини стали кон'юнктурними? Ні, вони вічні і залишаються до тих пір, поки наша планета Земля зможе витримати на собі людину, в якій одночасно злилися дві сторони: творення і руйнування.

Постійно звертаючись до творчого доробку В.О. Сухомлинського, завжди дивуєшся його вмінню лаконічно і напрочуд чітко підмічати саму суть того чи іншого педагогічного явища. Це ж саме Василь Олександрович Сухомлинський назвав виховання людинознавством. На його думку, «... без знання дитини – її розумового розвитку, мислення, інтересів, захоплень, здібностей, нахилів – немає виховання».

Для педагога і психолога ці слова є завжди актуальними, оскільки психолог чи педагог, який не знає духовного світу людини, її інтелектуальних і психологічних можливостей, – не просто педагогічний пасив, а небезпечний руйнівник, який своїми непродуманими діями (чи бездіяльністю) може звести нанівець працю цілого колективу.

Не випадково Януш Корчак нагадував, що педагог повинен піднятися до духовного світу дитини, а не опуститися до нього. Ми наводимо для прикладу ці слова великого польського гуманіста, оскільки часом серед соціальних педагогів, а то й серед студентів,

простежується така тривожна тенденція: мовляв, навіщо мені тягнутись до чогось нового і передового, я ж працюю тільки із «соціальним дном», а для нього моїх знань вистачить.

Ні, на щастя, це не так, бо виражено оцінюючи учнівський контингент спеціальних шкіл-інтернатів різного типу, корекційні педагоги і психологи передусім повинні відзначити його різноманітність. Реакція наших вихованців на навколишній світ буде багато в чому подібна на реакцію всіх інших людей. А саме: хоч і буде своєрідною, але й по-своєму точною.

Особливо доречним тут буде згадати, що виховання – це не усунення недоліків, а зміцнення всього позитивного. Тому вся педагогічна робота повинна бути спрямована на стимуляцію у вихованця енергії його думки, оптимістичної впевненості в своїх силах, почуття власної гідності. Психологи та інші фахівці повинні прищепити людям, з якими вони працюють, розуміння того, що людина – трудівник у сфері думки.

Кожен із нас, педагогів і психологів, повинен пам'ятати про філософську цінність особистості, про її неповторну індивідуальність.

Педагогіка розглядає виховання як двосторонній процес діяльності педагога і вихованця. Вихованець – активний творчий учасник всієї діяльності, спрямованої на її духовний і фізичний розвиток. В.О. Сухомлинський неодноразово говорив про необхідність вчити людину самовихованню, що найбільш повно буде сприяти саморозвитку особистості.

В основі виховання, як і кожного іншого соціального явища, лежать певні закономірності. Наші вищенаведені попередні роздуми з цієї проблеми свідчать про значну методологічну складність проблеми вивчення, розвитку закономірностей виховного процесу.

Аналізуючи творчий доробок провідних фахівців у галузі виховання (Ю.К. Бабанський, І.Д. Бех, В.М. Галузинський, М.Б. Євтух, В.М. Синьов та ін.), потрібно зазначити, що сучасна педагогічна наука містить ґрунтовні оригінальні підходи до вивчення проблеми виявлення закономірностей у вихованні людини.

Саме поняття «загальні закономірності» включає в себе наявність зв'язку між найбільш важливими компонентами певного виховного процесу (цілі і завдання, зміст, організація діяльності вихованця, результат виховання). Поняття «часткова закономірність» визначає зв'язок між окремими компонентами системи.

Виховний процес є домінуючою частиною всього педагогічного процесу, тому він підпорядковується загальним педагогічним закономірностям, що базуються на ще більш всеохоплюючих філософських закономірностях – розвитку та формуванні. Врахування означених методологічних орієнтирів буде сприяти більшій вираженості в процесі підготовки сучасних дефектологічних кадрів загалом і вихователів спеціальних шкіл-інтернатів, зокрема.